

Säädöskieli ja sen ymmärrettävyys Hankkeen aloitusseminaari 17.12.2010

Säädöstekstin muotoutuminen:
monen vaiheen ja toimijan prosessi
Salli Kankaanpää, Aino Piehl, Matti Räsänen

Taustaa

- Säädösten kielen ymmärrettävyydessä on parantamisen varaa sekä soveltavien viranomaisten että kansalaisten kannalta.
- Kotus tarjosi SÄKE-ryhmälle kielenhuoltoapua johonkin säädösvalmisteluhankkeeseen, jos saataisiin tutkia säädöstekstin muotoutumista prosessin aikana.
- Oikeusministeriö pyysi kielenhuoltajat mukaan **asunto-osakeyhtiölain** uudistamiseen.

Tutkimusongelmat

- Milloin lakitekstin tärkeimmät kielelliset ratkaisut tehdään?
- Millä perustein ne tehdään?
- Millaista on kielenhuoltajien ja lainvalmistelijoiden keskustelu?

Menetelmät

- Sisällönanalyysi
- Kielellis-retorinen analyysi
- Osallistuva havainnointi

Säädös-, kielenhuolto- ja tutkimushankkeen eteneminen

Työryhmä 18.5.2004

Mietintö 10.5.2006

Lakiehdotuksen
jatkovalmistelu
syksystä 2007
syksyyn 2008

Laintarkastukseen
syksyllä 2008

Hallitukselle keväällä
2009

Eduskunnalle keväällä
2009, hyväksyttiin
29.12.2009

Voimaan 1.7.2010

Yhteydenotto
syksyllä 2006

Ensimmäiset
kielenhuolto-
ehdotukset keväällä
2007

Pääosa
kielenhuoltotyöstä
keväällä ja kesällä
2008

Kielenhuolto valmis
elokuussa 2008

Kokousten
keskustelun
havainnointi keväällä
2008

Ehdotusten
vastaanoton analyysi
keväällä ja syksyllä
2008

Perusvalmistelun
kielikeskustelun
analyysi syksyllä
2009

Raportointi 2010–
2011

Lain perusvalmistelun pöytäkirjojen analyysi

Salli Kankaanpää

- 1) Otetaanko perusvalmistelussa lain sisällön ohella kantaa lain kieleen ja mitä kielen ilmiöitä käsitellään ja miten?
 - 2) Kuinka tietoisesti kielestä puhutaan ja erotetaanko kieltä koskevat kommentit sisältöä koskevista?
- Menetelmät:
 - pöytäkirjojen laadullinen sisällönanalyysi
 - kieltä käsittelevien pöytäkirjankohtien kielellis-retorinen analyysi.

Pöytäkirja-analyysin mukaan perusvalmistelussa

- otetaan lain sisällön ohella kantaa kieleen, vaikka kaikkiaan sisältö painottuu
- käsitellään monenlaisia kielen ilmiöitä (mm. termejä, muita sananvalintakysymyksiä, sananmuotoja, myös sanoja laajempia rakenteita)
- pohditaan ja arvioidaan ilmauksia sekä ehdotetaan uusia kielellisiä muotoiluja
- puhutaan kielestä välillä hyvinkin tietoisesti ja jopa metatasolla
- kieltä jäsennetään maallikon käsittein
- kieleen ja sisältöön liittyvät puheenaiheet usein limittyvät.

Kieltä käsitteleviä kohtia perusvalmistelun pöytäkirjoista

Termien yhtenäistäminen:

3 § 3 momentin kohdalla mietittiin, **onko oikea termi hyvä rakennustapa vai hyvä rakentamistapa**. Termi tarkistetaan.

Lauserakenteen selkeyttäminen:

Työryhmä pohti sitä, **voisiko lainkohdan sanamuotoa muuttaa niin, että se olisi selkeämpi ja helpommin luettava**. Voisiko sanamuoto esimerkiksi olla; – –.

Työryhmän kieltä koskeva työ (metataso):

Keskusteltiin siitä, onko seurantaryhmälle tarkoituksenmukaista esittää pykäläehdotuksia arvioitavaksi vielä tässä vaiheessa, sillä ne herättävät joka tapauksessa ihmisissä herkästi kritiikkiä, ja **työryhmän käsittelyssä juuri pykälien sanamuotojen hiominen on toistaiseksi jätetty vähäisimmälle huomiolle**.

Valmistelijoiden kieltä koskevan puheen havainnointi

Matti Räsänen

- Tutkimuksen yleistavoite
 - kuvata laadulliselta kannalta ei-lingvistien käymää keskustelua kielestä sellaisen tilanteen valottamana, jossa kielen asiantuntija osallistuu julkishallinnon asiantuntijatyöryhmän työskentelyyn
- Tutkimusmenetelmä
 - osallistuva havainnointia
- Havainnoinnin kohde
 - lain jatkovalmistelua varten kootun työryhmän työskentely, jonka tarkoituksena oli tuottaa lausuntokierroksella jo olleesta lakiehdotuksesta lopullinen hallituksen esitys asunto-osakeyhtiölaiksi

Havainnoinnin tavoitteet eli tutkimuskysymykset

teema 1 (liittyy vuorovaikutuksen rekisteröimiseen)

1. Ensiksikin tavoitteena oli saada kuvaa siitä, käsitelläänkö ryhmässä lakitekstin ymmärrettävyyteen liittyviä kysymyksiä, ja jos käsitellään, minkälaista keskustelu on.
2. Toisena kysymyksenä oli seurata lain terminologian muokkautumista ja siitä käytävää keskustelua.

teema 2 (liittyy metodiin)

1. Milloin ryhmä – käytännössä ryhmän yksittäinen jäsen – kääntyy vuorovaikutuksessa asiantuntijan puoleen oma-aloitteisesti. Mitä asioita näissä tilanteissa käsitellään? Mikä on lähestymisen motiivi? Mikä vuorovaikutustilanteessa laukaisee irtioton muusta keskustelusta?
2. Havainnot osallistuvan metodin käyttökelpoisuudesta. Esiintyikö tutkimustilanteessa kontrolliefektiä? Miten ei-lingvistit puhuvat teksteistä ja kielestä kielen asiantuntijan läsnä ollessa? Miten työryhmä reagoi yleisellä tasolla kielen asiantuntijan läsnäoloon? Puhuttiinko hienostellen, muuttiko kielen asiantuntijan läsnäolo ryhmäläisten käyttäytymistä?

Tulokset

Havaintoja kielikeskustelusta

1. Ymmärrettävyys – siitkö puhe mistä puute?

Tulos

- Vaikka lakiteksti ymmärrettävyytavoitteet on määritelty monessa yhteydessä ja ymmärrettävyyden merkitystä korostetaan joka lähteessä, työryhmässä ei keskustella tekstin ymmärrettävyydessä käytännössä ollenkaan.

2. Termit ja termityö

Tulos

- Termityö on puutteellista lainvalmisteluprosessissa. Termien kielellinen selkeys jää vähälle huomiolle, termit ovat monesti epäyhtenäisiä eri lakien välillä ja termityö on liikaa sidoksissa työryhmän vetäjien toimeliaisuuteen. Lainvalmisteluun ei liity systemaattista, terminologisia periaatteita noudattavaa termityötä, eikä termeistä keskustella siltä kannalta myöskään työryhmässä. Lukijalle tuntemattomista, tarpeettomista (juridisista) termeistä ei pyritä aktiivisesti eroon eikä termeistä yleensä keskustella kriittisesti (tässä valmistelussa esim. termi *saanto*).

Havainnotoja metodista

1. Milloin tutkijan puoleen käännettiin?

Tulos

- Tutkijan puoleen käännetään silloin, kun ryhmätyössä esiintyy tällöin tavalla tai toisella ilmenevä ristiriita tai mielipiteiden konflikti. Ryhmäläisen affektinen suhtautuminen puheena oleviin asioihin, henkilöihin tms. voi laukaista kääntymisen kielentutkijan puoleen. Puhuja vetoaa kielen asiantuntijaan saadakseen tukea mielipiteelleen ja vauhdittaakseen näkökantansa toteutumista. Keskeinen laukaiseva tekijä on puhujan asennoituminen tilanteeseen tai käsiteltävään asiaan, ei niinkään mikään tietty kielellinen piirre tekstissä.

2. Kontrolliefekti – oliko sitä?

Tulos

- Kontrolliefektiä ei esiintynyt; kielentutkijantutkijan vaikutus tutkittavaan tilanteeseen on ollut sangen vähäinen, miltei olematon. Osallistujat esiintyivät omana itsenään heti työskentelyn alettua, eivätkä he näyttäneet varovan sanomisiaan ulkopuolisen kielen asiantuntijan takia. *Summa summarum* ryhmäläiset tuntuivat puhuvan sekä säädöstekstin sisältöön että kielellisiin ratkaisuihin liittyvistä kysymyksistä vapautuneesti.

Kielenhuolto-ehdotusten vastaanotto

Aino Piehl

Ehdotukset tehtiin Wordin [Jäljitä toiminnot](#)- ja [Lisää kommentti](#)-työkaluilla.

Tehtyjä ehdotuksia verrattiin lakitekstin seuraaviin versioihin, joista katsottiin, oliko muutoksia tapahtunut.

Kielenhuoltajien ehdotukset

- otettiin tekstiin sellaisinaan
- otettiin tekstiin lainvalmistelijoiden muokkaamina
- johtivat lainvalmistelijoiden kirjoittamaan uuteen muotoiluun
- hylättiin kokonaan.

Lisäksi teksti saattoi muuttua muista syistä niin, ettei tehty ehdotus enää ollut tarpeellinen.

Kielenhuoltajien tekemät ehdotukset

Ehdotimme

- virke- ja lauserakenteen yksinkertaistamista (esim. virke kahtia, määriteketjut sivulauseiksi)
- informaatorakenteen muuttamista (esim. aloitetaan virke tutusta asiasta)
- sanaston ja ilmausten korvaamista tutummilla
- selittävän tiedon lisäämistä (esim. viittauksiin)
- tiedolle sopivampaa paikkaa
- tavallisempaa sanajärjestystä
- ilmaisevampia otsikoita
- toiston korvaamista viittaavilla ilmauksilla.

Esimerkki ehdotuksesta virkerakenteen muuttamiseksi

Alkuperäinen teksti:

Jos yhtiökokous ei hyväksy ehdotusta yhtiöjärjestykseen sisältyvän kohtuuttomuuteen johtavan määräyksen muuttamisesta siten, että kohtuuttomuus poistuu, on hallituksella ja osakkeenomistajalla oikeus nostaa yhtiön kotipaikan alioikeudessa kanne yhtiöjärjestyksen muuttamiseksi.

Kielenhuoltajien ehdotus:

Jos yhtiöjärjestykseen sisältyy kohtuuttomuuteen johtava määräys eikä yhtiökokous hyväksy ehdotusta sen poistamiseksi, on hallituksella ja osakkeenomistajalla oikeus nostaa yhtiön kotipaikan alioikeudessa kanne yhtiöjärjestyksen muuttamiseksi.

Esimerkki ehdotuksesta virkerakenteen muuttamiseksi

Lopullinen teksti:

Jos yhtiöjärjestykseen sisältyy kohtuuttomuuteen johtava määräys, hallituksella ja osakkeenomistajalla on oikeus nostaa yhtiön kotipaikan alioikeudessa kanne yhtiöjärjestyksen muuttamiseksi. Hallitus saa panna kanteen vireille vain, jos ehdotusta yhtiökokouksessa kannattaneilla osakkeenomistajilla oli yli puolet annetuista äänistä.

Kanteen nostamisen edellytyksenä on, että:

- 1) yhtiökokous on hylännyt ehdotuksen määräyksen muuttamisesta siten, että kohtuuttomuus poistuu;

Miten onnistui kielenhuollon ja tutkimuksen yhdistäminen?

Tutkijan rooli vaikutti kielenhuoltajan rooliin niin, että otimme enemmän tarkkailijan aseman kuin pelkästään kielenhuoltajina.

Tämä oli ensimmäinen kokemuksemme lainvalmisteluryhmän kokouksista, mikä myös vahvisti tarkkailijan asennetta.

Kielenhuoltoehdotusten sisältöön tutkijanrooli ei vaikuttanut, niitä ohjasi pyrkimys ymmärrettävään tekstiin.

Tutkimushavaintojen tekoon ei kielenhuoltajan rooli luultavasti myöskään vaikuttanut, mutta tutkimusaiheena ovat kielenhuollossa keskeiset kysymykset, joten kielenhuolto on koko ajan jollain tavalla läsnä.

Miten tutkimus jatkuu säädoskielihakkeessa?

- Testataan lakitekstin ymmärrettävyyttä ja selvitetään tekstinhuollon vaikutusta siihen.
- Selvitetään ymmärrettävyyden vaikutusta säädösten toimivuuteen haastattelemalla sekä lakien valmistelijoita että soveltajia.
- Tutkitaan lain perusteluiden ja lakitekstin välisiä suhteita.

Kirjallisuutta

- Kankaanpää, Salli (2009a). Kielestä puhuminen lain valmisteluvaiheen pöytäkirjoissa. – Enell-Nilsson, Mona & Nissilä, Niina (toim.): Kieli ja valta. VAKKI Symposium XXIX. Vaasan yliopisto 13.–14.2.2009. Vaasan yliopiston käännösteorian, ammattikielten ja monikielisyyden tutkijaryhmän julkaisut 36. Vaasa, 181–192.
- Piehl, Aino, Räsänen, Matti & Kankaanpää, Salli (2009b). Kohti parempaa säädöskieltä. – Kielikello 2/2009, 19–22.

Kiitos!